

**OCHIQ OSMON OSTIDAGI MUZEYLAR: MADANIY MEROSNI
SAQLASH VA NAMOIYISH ETISHNING ZAMONAVIY FORMATI**

Xurramov Firuzjon Davlat o'g'li.

“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi filial mudiri.

Tel: +99897 854 47 55 Email: firuzjonkhurramov@gmail.com

Qayumov Farhod Narziqulovich

“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi filial mudiri.

Tel: +998995945638 Email: fqayumov02@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ochiq osmon ostidagi muzeylar (outdoor museums) tushunchasi, ularning tarixiy shakllanishi, madaniy va ta'limiy funksiyalari, shuningdek, O'zbekistonda va jahon miqyosida ochiq muhitda tashkil etilgan muzeylarning ahamiyati o'rganiladi. Shuningdek, ochiq muzeylarning ekologik, me'moriy va sotsiokulturning integratsiyasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: ochiq osmon ostidagi muzey, madaniy meros, rekonstruksiya, ochiq makon, ekspozitsiya, muzeyshunoslik.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие музеев под открытым небом, их историческое развитие, культурные и образовательные функции, а также значение музеев на открытом воздухе в Узбекистане и в мировом масштабе. Также освещается экологическая, архитектурная и социокультурная интеграция таких музеев.

Ключевые слова: музей под открытым небом, культурное наследие, реконструкция, открытое пространство, экспозиция, музееведение.

Annotation: This article explores the concept of outdoor museums, their historical development, cultural and educational functions, as well as the significance of open-air museums both in Uzbekistan and around the world. The article also highlights the ecological, architectural, and socio-cultural integration of such museums.

Keywords: outdoor museum, cultural heritage, reconstruction, open space,

exhibition, museology.

Kirish

Muzeylar — bu insoniyat tarixini, san'ati va ilm-fanini saqlash va ommaga taqdim etishning asosiy vositalaridan biridir. An'anaviy yopiq inshootlardan farqli o'laroq, ochiq osmon ostidagi muzeylar o'ziga xos tabiiy-madaniy muhitda tashkil etilib, eksponatlarni joyida ko'rsatish, tarixiy makonni tiklash yoki uni jonli muhitda namoyon etish imkonini beradi (Rentzhog, 2007). Bunday muzeylar ayniqsa, arxitektura, qishloq xo'jaligi, arxeologiya va etnografiyaga oid kolleksiyalar uchun afzal hisoblanadi.

Ochiq Osmon Ostidagi Muzeylarning Xususiyatlari

1. Tabiiy makon va tarixiy kontekst uyg'unligi

Ochiq muzeylar o'zining lokatsiyasi orqali tarixiy davrni "jonlantirish" imkonini beradi. Misol uchun, Skansen (Shvetsiya) — dunyodagi ilk ochiq osmon ostidagi muzey bo'lib, 19-asr oxiridagi shved qishloq hayotining to'liq rekonstruksiyasini taklif etadi (Bennett, 1995).

2. Ekspozitsiya va interaktivlik

Bunday muzeylar nafaqat ko'rishga, balki ishtirok etishga yo'naltirilgan. Eksponatlar ko'pincha real hajmda bo'lib, tashrif buyuruvchilar ular ichida harakatlanish, ustaxonalarda ishtirok etish, tarixiy liboslarni sinab ko'rish imkoniga ega bo'ladilar.

3. Pedagogik va rekreatsion ahamiyat

Ochiq muzeylar ta'limiy ekskursiyalar, ochiq darslar, teatr tomoshalari va an'anaviy hunarmandchilik namoyishlari orqali turli yosh guruhlar uchun ta'sirchan ta'lim platformasini yaratadi. Shu bilan birga, ular madaniy dam olish joyi sifatida ham xizmat qiladi.

Dunyo Amaliyotidagi Namunalar

1. Skansen (Shvetsiya)

1891-yilda asos solingan, 150 dan ortiq tarixiy binolarni o'z ichiga oladi. Bu yerda Shvetsiya tarixiy arxitekturasini va etnografiyasi jonli uslubda ko'rsatiladi.

2. Colonial Williamsburg (AQSh)

XVIII asr Amerikaning kundalik hayoti, siyosiy va ijtimoiy muhitini qayta tiklaydi. Mehmonlar aktyorlar bilan jonli muloqotda bo'ladi.

3. Bokrijk (Belgiya)

Belgiya madaniyati va arxitekturasining 18–20-asr oralig'ini aks ettiruvchi ochiq osmon ostidagi muzey. Keng yashil hududda joylashgan, interaktiv ko'rgazmalar bilan mashhur.

O'zbekistonda Ochiq Osmon Ostidagi Muzeylar

1. Afrosiyob muzeyi (Samarqand)

Arxeologik yodgorliklar bilan bevosita bog'langan. Muzey ochiq osmon ostida joylashgan qadimiy Afrosiyob shahristonida tashkil etilgan bo'lib, shaharning asliyatini o'rganishga imkon beradi.

2. Qoraqalpog'iston etnografik majmuasi (Nukus yaqinida)

Qoraqalpoq xalqining urf-odatlarini, turmush tarzi va an'anaviy uylari ochiq makonda ekspozitsiya qilingan. Hududda an'anaviy ustaxonalar ham faoliyat yuritadi.

3. Qadimiy Toshkent majmuasi (loyiha bosqichida)

Toshkent shahrining tarixiy qismlarini arxitektura va madaniyat asosida ochiq makonda tiklash bo'yicha rejalashtirilgan loyiha.

Muammolar va Rivojlanish Yo'nalishlari

Ochiq osmon ostidagi muzeylar quyidagi muammolar bilan yuzlashmoqda:

- **Iqlim sharoitining salbiy ta'siri** – yog'ingarchilik, shamol va quyosh nuridan himoya qilish zarurati;
- **Saqlash va restavratsiya muammolari** – ochiq makondagi eksponatlar tezroq yemiriladi;
- **Moliyaviy resurslar yetishmovchiligi** – bunday muzeylar katta maydon va parvarish xarajatini talab qiladi.

Biroq quyidagi yo'nalishlarda rivojlanish kuzatilmoqda:

- **Raqamli gidlar va AR (kengaytirilgan reallik)** texnologiyalari yordamida ko'rgazmalarni boyitish;
- **Ekoturizm va tarixiy sayyohlik bilan integratsiya;**

- **Xalqaro grantlar asosida restavratsiya va tadqiqot ishlari olib borish.**

Xulosa

Ochiq osmon ostidagi muzeylar — bu nafaqat eksponatlarni ko'rsatish, balki ularni tarixiy muhitda jonlantirish vositasidir. Ular madaniy merosni jonli, interaktiv va tabiat bilan uyg'un holda taqdim etadi. O'zbekistonda ushbu yo'nalish yangi rivojlanmoqda, ammo ulkan salohiyatga ega. Kelgusida ilmiy tadqiqotlar, raqamlashtirish, ekologik dizayn va xalqaro hamkorlik orqali bu muzeylar madaniy-ma'rifiy hayotda yanada faol o'rin egallashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (APA)

- Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2013). *The Museum Experience*. Routledge.
- Rentzhog, S. (2007). *Open Air Museums: The History and Future of a Visionary Idea*. Jamtli Förlag.
- Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. Routledge.
- UNESCO. (2021). *Safeguarding Intangible Cultural Heritage in Museums*. <https://ich.unesco.org>